

Fra Maastricht til Edinburgh

The Danes Say No

Det gav genlyd over hele Europa, da de danske vælgere ved folkeafstemningen den 2. juni 1992 med et yderst spinkelt flertal på blot 50,7 %, svarende til 46.847 af de afgivne stemmer, afviste Maastricht-traktaten og dermed oprettelsen af Den Europæiske Union. "The Danes Say No", proklamerede det britiske ugemagasin *The Economist* på sin forside nogle dage senere hen over et billede af sejlene vikinge. I *Frankfurter Rundschau* blev danskerne beskrevet som "obsternasige Anarchisten", og i Frankrig slog *Le Figaro* fast, at 46.000 danskerne, mindre end til en fodboldkamp, havde kastet Europa ud i en dybt alvorlig krise. Det var Boris Johnson (1964-), nuværende Brexit-premierminister, men dengang en ung journalist ved britiske *The Telegraph*, helt enig i, for danskerne havde "punkteret den mest anmassende myte i europæisk integration, nemlig at der var tale om en uundgåelig historisk proces".

Gav det danske nej EU-skeptikere i andre europæiske lande nyt håb, var skuffelsen – og overraskelsen – tilsvarende stor hos regeringerne i EU-ansøgerlandene, i EU's kernelande og hos Kommissionen i Bruxelles. I Sverige frygtede statsminister Carl Bildt (1949-) samme splittelse i den svenske debat i forbindelse med en kommende afstemning om svensk medlemskab; i Bruxelles ønskede den ellers sjældent fāmælte kommissionsformand Jacques

Delors (1925-) på valgaftenen ikke at svare på spørgsmål om det danske nej, mens kansler Helmut Kohl (1930-2017) og præsident François Mitterrand (1916-1996) i en fælles erklæring skyndte sig at slå fast, at de beklagede nej, men ville sætte alle sejl til for at realisere Den Europæiske Union.

Mitterrand var dog ikke mere uanfægtet, end at han dagen efter selv udskrev en folkeafstemning om Maastrichttraktaten i Frankrig, givetvis i et håb om at lade et overbevisende fransk ja 'neutralisere' det negative EU-momentum skabt af det danske nej. Det håb kom til at tage sig meget forpjusket ud, da franskmændene godt tre måneder senere havde været ved valgurnerne. Resultatet var nemlig næsten lige så tæt som det danske. Selv om der her var en overvægt til ja-siden med 51 % af de afgivne stemmer, var det kritiske EU-signal lige så stærkt. Det kom trods alt fra en af EU's mest betydningsfulde *founding fathers*.

Interessant nok slog mange af de europæiske mediereaktioner i dagene efter den 2. juni også til lyd for, at der lå et signal i det danske resultat, som de europæiske politikere burde tage alvorligt. På den ene side var resultatet et udtryk for mere euroskepsis i store dele af Europa. Opinionsundersøgelser viste fx, at et flertal af de tyske vælgere ikke ønskede at ofre D-marken for euro. På den anden side var der bekymring for, at EU-projektet var for teknokratisk og elitært og ikke inddrog eller indtænkte de europæiske befolkningers demokratiske rettigheder stærkt nok. Det var et problem, fordi Maastrichttraktaten betød et stort skridt i retning af at overnationalisere det europæiske samarbejde med overførsel af betydelige mængder suverænitet til de fælles EU-myndigheder. Med Unionen tog det europæiske samarbejde det endelige og afgørende

The Economist

JUNE 6TH-12TH 1992

ENTER PEROT

pages 12 and 53

HONG KONG'S ENDGAME

page 77

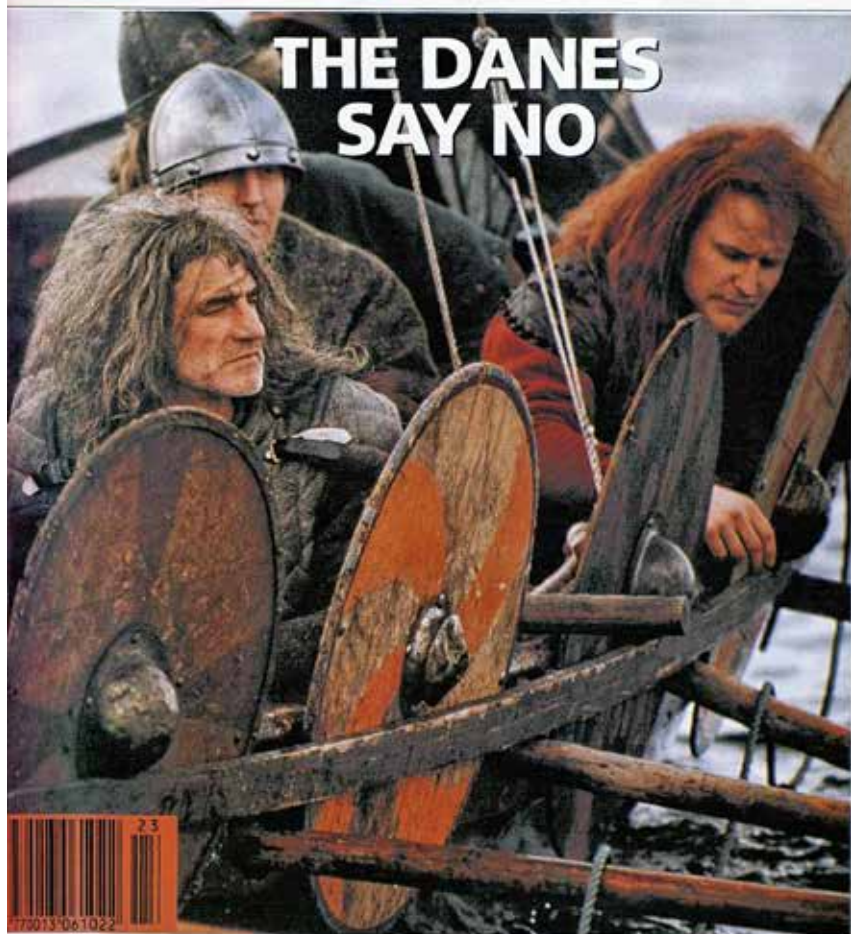
PRIVATE SCHOOLS SAY OUCH

page 29

CENTRAL AMERICA REVIVES

pages 21-23

THE DANES SAY NO

USA	\$55.90	Germany	DM77.00	Ireland	IR£2.10	Japan	¥9500 (¥8825)	Singapore	S\$7.50
UK	£17.00	Hong Kong	HK\$30	Italy	Lire6,200	Switzerland	Sfr6.50	USA	\$3.50

Danskerne skabte overskrifter i den internationale presse, da de stemte nej til Maastrichttraktaten den 2. juni 1992. På forsiden af det britiske ugemagasin *The Economist* ligner det imidlertid ikke et jublende vikingetriumftog, men snarere en gruppe resignerede vikinger ved årerne. Måske var det en tilsigtet symbolik, der skulle understrege, at vikinger anno 1992 ikke drog ud for at erobre Europa, men for at forsvare sig mod Europa.

|| Magt og Mennesker/
Gyldendal

skridt fra overvejende at være økonomisk til også at være politisk.

I Danmark spillede sådanne bekymringer også en stor rolle for de partier og grupper, der var stærke modstandere af den politiske unionsudvikling, fx SF og Danmark 92, som var en pragmatikerfløj inden for Folkebevægelsen mod EF, der senere på året kom til at udgøre hovedgrundlaget for JuniBevægelsen. Som led i deres stem-nej-kampagne kørte Danmark 92 stærkt på parolen ”Europa har brug for en tænkepause”. Men havde Europa egentlig det?

Da danskerne stemte nej til Maastricht, var der opbrud overalt i Europa. Den Kolde Krig var ovre, de østeuropæiske lande havde vristet sig fri af Sovjetunionens jerngreb, de baltiske lande havde genvundet deres selvstændighed, og Sovjetunionen selv var brudt sammen i en kaotisk proces, mens Tyskland – til manges bekymring – var blevet nyforenet til ét land med 80 millioner indbyggere i hjertet af kontinentet. Samtidig var der for første gang siden Anden Verdenskrig udbrudt krig i Europa i form af borgerkrigen i Jugoslavien. Det skete netop på et tidspunkt, hvor hele koldkrigseuropas institutionelle sikkerhedsstruktur omkring NATO og ESCE var sat til diskussion som konsekvens af forandringsbølgen og som en reaktion på, at USA var i færd med at nydefinere sit engagement i Europa. En sådan accelereret historisk tid kaldte ikke på tænkepauser, snarere handling. På det punkt havde Kohl og Mitterand givetvis fingeren på pulsen.

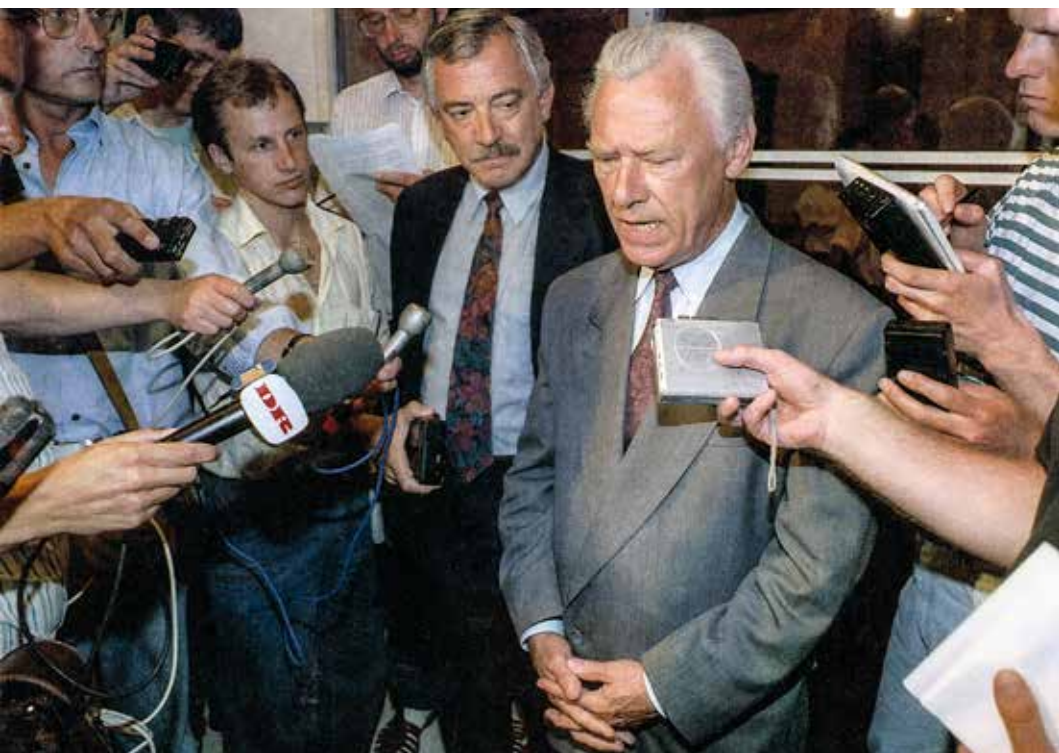
Her er et af EU's grunddilemmaer, der for første gang blev tydeligt med Maastrichtprocessen og det danske nej. I dag, næsten 30 år senere, fremstår dilemmaet lige så akut, og det er EU's vanskelighed ved at forene to helt afgørende hensyn, nemlig behovet for legitimitet med behovet for effektivitet. Uden folkelig legitimitet kan EU ikke være effektivt,

men uden effektivitet opnår EU ikke borgernes opbakning og mister dermed politisk legitimitet. Maastricht-intermezzoet er derfor ikke kun en kernebegivenhed i danmarkshistorien, der i kondenseret form indkapslede en af de væsentligste og mest vedvarende politiske fejder i moderne dansk historie. Den er det i virkeligheden også i den bredere europæiske historie.

Den standøde Union

Afstemningen om Maastrichttraktaten var den foreløbige kulmination på et langt forløb. Det rakte tilbage til 1989, kort før Berlinmurens fald, hvor det i EF, som det hed frem til november 1993, var besluttet at indkalde til en særlig regeringskonference. Den skulle diskutere, om det ikke var på tide at oprette en økonomisk og monetær union, en ØMU, som led i en styrkelse af det indre marked. Denne proces blev imidlertid overhalet af de voldsomme politiske forandringer i Europa, der fulgte i kølvandet på Murens fald. Året efter blev det derfor på tysk-fransk initiativ besluttet at indkalde til endnu en regeringskonference om skabelsen af en egentlig politisk union. Den skulle være et svar på Europas mange nye udfordringer. Gennem langstrakte forhandlinger fra december 1990 til december 1991 blev de to processer forenet i Traktaten om Den Europæiske Union (TEU) og underskrevet af EF-medlemslandene i Maastricht i januar 1992.

Skabelsen af en politisk union havde været på EF-dagsordenen mange gange tidligere uden at blive løftet op på et forpligtende plan. Når det kom til stykket, var medlemslandene samlet set aldrig fuldt overbeviste om, at de politiske omkostninger i form af suverænitetsafgivelse ville stå mål med de politiske gevinster ved en union. For indtil Murens fald var Europa indlejret i den generelle koldkrigslogik

Statsminister Poul Schlüter (1929-) mødte pressen på valgnatten efter Maastricht-afstemningen med beskeden om, at nej var ulykkeligt for Danmark, men at regeringen i øvrigt ville blive siddende. Udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen (1941-) ved hans side mente, at resultatet var overraskende, og at regeringen havde undervurderet ønsket om et nej.
|| Bo Svane/Ritzau Scanpix

og dynamik, der fastholdt Vesteuropa som en del af *pax americana*, det amerikanske magtimperium. De vesteuropæiske lande var frivillige, men underordnede medlemmer af dette system. Det havde den konsekvens, at amerikanerne, ikke vesteuropæerne selv, tog vare på Vesteuropas sikkerhed. Endda både i forhold til koldkrigstidens konflikt med Sovjetunionen og den historisk betingede frygt for Tyskland, der stadig rumsterede i nabolandenes mentale atlas.

Det var den koldkrigslogik, der nu med Murens fald var gået i opløsning, og som fik Mitterand og Kohl til at satse på en markant styrkelse af det europæiske samarbejde. Den politiske union skulle styrke den globale konkurrencekraft og selvstændigheden ved at kvalificere EU til at tage hånd om

udfordringen fra russerne, amerikanerne – og tyskerne. Som det populært hed, var ambitionen i forhold til tyskerne at sikre et europæisk Tyskland frem for et tysk Europa.

Det var en ambition, som selv Kohl refererede til, men den spillede imidlertid også en stor rolle for den måde, danske politikere gik til regeringskonferencerne på. De hastige og dramatiske forandringer i Europa kaldte på overvejelser om Europas fremtid, selv om udenrigsminister Uffe Ellemann-Jensen indrømmede, at det var ”som at male et kørende tog”. For Socialdemokratiet stod det endnu i frisk erindring, at partiet ved den forrige folkeafstemning om EF-pakken i 1986 med sin anbefaling af et nej havde haft en uheldig hånd. Den afstemning endte med et ja. Under alle omstændigheder viste partierne nu stor vilje til at bøje sig mod hinanden, så Danmark kunne gå til regeringskonferencerne med et forhandlingsoplæg med bred politisk opbakning. Det såkaldte oktobermemorandum fra 1990 samlede således næsten alle partier på Christiansborg om, hvad en historiker siden har kaldt ”den hidtil mest prointegrationistiske tilkendegivelse fra dansk side”. Kun SF og Fremskridtspartiet valgte at stå udenfor.

Gennem de langstrakte forhandlinger på regeringskonferencerne opstod der knaster i det politiske sammenhold. Hovedproblemet lå i, at flere af forhandlingsforslagene fra de andre europæiske lande var mere ”prointegrationistiske” end det danske memorandum. Således lykkedes det ikke at holde en militær forsvarsdimension ude af traktaten. Det lykkedes heller ikke at få det danske krav om afholdelse af en folkeafstemning før euroens eventuelle indførelse – med henvisning til Grundlovens bestemmelser – føjet ind som en del af traktatteksten (men kun tilføjet som en protokol),

ligesom Europa-Parlamentet fik større indflydelse end ønsket i memorandummet.

Problemerne kom der til at stå en del politisk storm om undervejs. De blev dog blødt op af, at regeringen sammen med briterne fik bremset et forslag om i traktatens indledning at henvise til, at EU-samarbejdet havde et føderalt sigte. Opprioritering af den sociale dimension, miljøpolitikken og indførelsen af en ombudsmandsinstitution trak også i den rigtige retning, ikke mindst for Socialdemokratiet. Det er her, vi finder baggrunden for, at alle partier, der havde støttet memorandummet, også i sidste ende anbefalede befolkningen at stemme ja til Traktaten om Den Europæiske Union.

I dét lys kan man næppe undre sig over, at nejjet til Unionen vakte mindst lige så stor opstandelse i Danmark som i udlandet. Regeringen, med den konservative statsminister Poul Schlüter og Ellemann-Jensen i front, var tydeligvis i chok på valgaftenen. Det var den meget mindre modstandside næsten også. Den kunne dårligt tro, at det var lykkedes at få danskerne til at afvise deltagelse i unionsudviklingen. Her blev chokket dog vendt til rus, mens det hos regeringen efterlod voldsomme tømmermænd. Som Schlüter lakonisk meddelte den konservative folketingsgruppe på første gruppemøde efter afstemningen: ”Det er ad helvede til”.

Det var egentlig ikke, fordi nejjet burde være kommet helt bag på Schlüter og de øvrige politikere. Meningsmålingerne gennem foråret 1992 havde peget på et tæt løb, og trods udvendig optimisme havde regeringen fra starten været opmærksom på, at en sejr ikke ville komme af sig selv. Det var vigtigt, at alle mand kom af huse, som udenrigsministeren formulerede det på et internt regeringsseminar, men gjorde de det, var det hans forventning, at der ville blive tale om en klar sejr.